

origine traco-dacică, iar celelalte două ar indica, cum pe bună dreptate conchide D. Berciu, toponimul Buridava sau chiar numele buridavensilor menționați de geograful grec Ptolemeu, respectiv al populației geto-dace din zona Vilcei. Este pentru prima dată când avem localizată epigrafic o dată sau o populație geto-dacică. Datorită rolului important pe care l-a jucat acest centru geto dacic, după cucerirea Daciei de către romani, numele Buridavei va fi acordat așezării romane de la Stolniceni, situată pe malul drept al riului Olt.

Pe parcursul lucrării, ca și în capitolul final al acestuia, autorul face deseori referiri la cronologia complexului arheologic de la Ocnița. Cercetările au dovedit că încă cu mult înainte de înființarea davei geto-dacice, aici au locuit, desigur sporadic, comunități din perioada de trecere de la epoca neolitică la cea a bronzului, purtători ai culturii Coșofeni, ca și comunități din epoca bronzului (culturile Gîlna și Verbișoara) și din prima vîrstă a fierului. Cele mai vechi urme geto-dacice datează încă din secolele IV – III î.e.n., fiind reprezentate însă doar de descoperiri izolate. Principalele faze de dezvoltare, ca și descoperirile aproape în totalitatea lor, datează din secolul al II-lea î.e.n. și pînă la finele secolului I e.n. Sfirșitul așezării este pus de D. Berciu în legătură cu pătrunderea romanilor pe valea Oltului, respectiv cu războaiele de cucerire a Daciei, cu excepția necropolei și a teraselor învecinate, care ar fi fost distruse în vremea lui Augustus, probabil cu prilejul campaniei lui Aelius Catus.

Rezultatele obținute de pe urma cercetărilor și a studiului diferitelor descoperiri îi dau posibilitatea autorului să ajungă la o serie de concluzii de caracter mai general de un deosebit interes istoric și arheologic. Ridicarea și dezvoltarea unui centru economic politic și religios de genul celui de la Ocnița este pusă de D. Berciu în legătură directă cu exploatarea bogatelor salinice din zona Ocnelor Mari. O astfel de concluzie se impune aproape de la sine, dacă avem în vedere cît de căutată și necesară era sarea în viața comunităților omenești ale antichității, în cazul de față a buridavensilor.

Analiza descoperirilor de la Ocnița și raportarea lor la celelalte materiale cunoscute în principalele *davae* ale Daciei preromane scot în evidență și de data aceasta caracterul unitar al civilizației geto-dacice în perioada clasică a acesteia. Principalele tipuri ceramice de la Buridava, în rîndul cărora se remarcă și aici ceașca cu minier, vasul-borcan, fructiera, vasul bitronconic, cupele cu decor în relief etc., sînt intru

totul identice ca forme și decor cu cele din întreaga arie de răspîndire a lumii geto-dace în secolele II î.e.n. – I. e.n. În sprijinul aceleiași concluzii vin și celelalte tipuri de descoperiri, de asemenea tipice culturii materiale și spirituale a geto-dacilor, printre care ar fi de remarcat tipul de locuințe, ritualul incinerăției, uneltele de fier, obiectele de podoabă etc. Desigur, în dăva de la Ocnița apar și unele categorii de descoperiri inedite în felul lor, cum ar fi masca de bronz cu chip uman, protomele de animal din lut, „cățelul” de vatră de fier cu extremitățile în formă de cap de bovină (taur), grătar de fier, tipul de fortificație cu șanț și palisadă, unele amănunte ale construcțiilor religioase și desigur elementele de scriere, dovezi prețioase ale folosirii scrierii la geto-daci. Toate acestea la un loc nu fac decît să completeze și să îmbogățescă patrimoniul cultural al lumii geto-dace și al unității ei.

Geto-clacii de la Buridava și din împrejurimi au întreținut relații culturale și de schimb cu negustorii greci și cu romanii ajuși în Balcani și apoi la Dunăre. Aceste raporturi sînt bine documentate la Ocnița prin importurile de produse greco-romane, din rîndul cărora fac parte: amfore de cu minierul ștampilat, vase de bronz și arme romane, obiecte de podoabă, și un însemnat număr de monede de argint și bronz, în cea mai mare parte a lor denari romani republicani, parte din ei emiși foarte probabil în atelierele locale din Dacia. Printre consecințele acestor raporturi se vădesc aici unele influențe romane timpurii în meșteșugul olăritului, în unele tipuri de unelte, monetărie și desigur în limbă, indicații prețioase ale premiselor romanizării, care pot fi sesizate în lumea dacică cu două secole înainte de cucerirea Daciei.

Cu monografia Buridavei dacice, D. Berciu aduce o nouă și deosebit de valoroasă contribuție la o mai completă cunoaștere a bogăției, varietății și în același timp a unității civilizației geto-dacilor. Aspecte particulare ale acesteia, înlînite la Ocnița, nu fac decît să dovedească o dată în plus caracterul complex și original al culturii materiale și spirituale geto-dacice. Unitatea lumii geto-dace de pe întreg spațiul carpato-danubian și pontic își găsește și în descoperirile de la Buridava o confirmare deplină. Sintem convinși că viitoarele cercetări vor aduce date noi, menite să confirme multe din concluziile acestei prime monografii și să sporească totodată patrimoniul cultural al strămoșilor noștri geto-daci.

C. Preda

MARIA CHIȚESCU, *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State – The Roman Republican Coinage in Dacia and Geto-Dacian Coins of Roman Type*, BAR, Internațional Series, 112, Oxford, 1981, 367 p., 51 fig. și 34 pl.

Publicată recent la Oxford, în cunoscuta colecție BAR — Internațional Series, alături de alte monografii de istorie și arheologie, lucrarea Mariei Chițescu, dedicată pătrunderii și circulației denarului roman republican în Dacia, este rodul unor îndelungi și susținute activități de cercetare. Dedicîndu-și aproape în întregime munca sa de cercetare acestui subiect de o mare însemnătate pentru istoria economică și social-politică a Daciei preromane, Maria Chițescu, remarcată printr-o serie de studii valoroase din același domeniu, a reușit să întocmească o amplă și deosebit de importantă monografie cu privire la pătrunderea și circulația monedelor romane republicane în Dacia, precum și la procesul de copiere a acestui tip monetar în Dacia. Pentru a reuși o astfel de realizare, autoarea a trebuit să depună un efort mare și anevoios de muncă, cerut de stringerea, identificarea, clasificarea și datarea unui imens material numismatic documentar. Deși în legătură cu acest subiect s-au scris destul de multe studii chiar și unele sinteze, lucrarea Mariei Chițescu are darul să ne înfățișeze pentru prima dată un tablou complet al tuturor

descoperirilor monetare romane republicane din Dacia și a principalilor probleme pe care le ridică această categorie de descoperiri.

Monografia se compune din două părți principale. Prima parte, dedicată în întregime considerațiilor numismatice și istorice, ce se degajă din studierea monedelor romane republicane din Dacia, cuprinde șase capitole principale, ce tratează pe rînd următoarele probleme: istoricului cercetărilor, pătrunderea și circulația monedelor romane republicane în Dacia, considerații referitoare la greutatea denarilor republicani din Dacia, contramărcile și inciziile de pe denarii romani republicani și imperiali, emisiunile locale geto-dacice de tip roman republican și imperial și în final este tratată contribuția numismatice la istoria statului dac. Pentru fiecare dintre aceste capitole, autoarea se dovedește bine informată și stăpînată pe bibliografie și pe problematică. Sînt amintite și analizate diferitele ipoteze emise pentru fiecare aspect al problemei în parte și sînt exprimate, cu destulă vigoare, o serie de opinii proprii, pe care autoarea le-a mai susținut și

cu alte prilejuri. În această privință ar fi de remarcat discuțiile în legătură cu data pătrunderii și circulației denarului roman în Dacia, etapele acestui proces, precum și importanța problemă a monedelor geto-dacice de tip roman republican respectiv Tilișca. Se poate afirma că în această direcție autoarea a adus o contribuție prețioasă, ca urmare a analizei unui mare număr de tezaure, atât din Dacia, cât și din afara granițelor ei. O subliniere specială am dori să facem în legătură cu eforturile, în bună măsură încununată de succes, ale autoarei în munca depusă ani de zile de a găsi căile prin intermediul cărora se poate ajunge la recunoașterea monedei locale de tip Tilișca de cea emisă în atelierelor din Italia. Problema este dificilă și va comporta și pe viitor cercetări susținute, dar care își găsește în această lucrare o temelie deloc de neglijată.

Mai puțin elastică ni se pare poziția autoarei în legătură cu data pătrunderii denarilor romani în Dacia. Există încă dificultăți care nu ne dau dreptul să vorbim cu atita certitudine despre existența acestui proces în forma sa organizată chiar de la sfârșitul secolului al II-lea î.e.n. Să nu uităm că la această dată, ca și la începutul secolului I î.e.n. piața din Dacia era încă dominată de moneda geto-dacică de tip macedonean, iar data de emitere a denarilor nu trebuie suprapusă cu cea a circulației lor în Dacia. Este adevărat că nu este deloc simplu să se facă precizări demne de luat în considerație fără rezerve, deoarece adesea, descoperirile numismatice în loc să vină în sprijinul lămuririi acestei spinoase probleme, nu fac decât să creieze dificultăți.

Desigur, pătrunderea și circulația monedelor romane republicane în Dacia reprezintă un proces deosebit de însemnat pentru economia și istoria geto-dacilor. Maria Chițescu scoate în evidență valoarea documentară a descoperirilor numismatice în această privință, dar o insistență mai mare și mai accentuată asupra problemelor de ordin economic și a consecințelor istorice, ca și asupra rolului jucat de raporturile daco-romane în procesul romanizării s-ar fi dovedit utilă, faptul acesta venind în sprijinul valorii și importanței lucrării și al materialului studiat.

O analiză demnă de subliniat a făcut autoarea asupra greutăților denarilor din Dacia, analiză ce presupune o muncă minuțioasă și de lungă durată, care este însoțită de numeroase diagrame de un deosebit interes pentru întreaga studiere a problemei monedei romane republicane din Dacia. Conclu-

ziile ce se degajă dintr-o asemenea cercetare au implicații asupra celorlalte aspecte de circulație și chiar a cronologiei denarilor descoperiți în Dacia. Urmărirea greutății acestora este unul din criteriile pe baza cărora se pot întrevăde unele diferențe între originalele romane și copiile lor fidele din Dacia.

Ultimul capitol al considerațiilor, respectiv al primei părți a monografiei, nu se leagă întru totul de subiectul lucrării. De fapt el are în vedere, în primul rând, situația monetară geto-dacică de tip macedonean, deci anterioară perioadei cercetate, și, în parte, a celei referitoare la dacii liberi de la est de Carpați, din secolele II—III e.n. Uniunile de triburi din epoca anterioară lui Burebista, ca și organizarea dacilor liberi de la est de Carpați din secolele II—III e.n. sînt considerate de autoare ca fiind formațiuni politice de caracter statal. Concluzia aceasta ni se pare grăbită și puțin convingătoare, ceea ce ne determină să nu ne numărăm printre adepții ei.

Partea a doua a lucrării, care cuprinde, așa cum am menționat, catalogul tuturor descoperirilor de denari romani din Dacia, constituie partea cea mai cuprinzătoare și cea mai solidă a lucrării. Pentru alcătuirea acestui catalog, autoarea nu s-a rezumat doar la o simplă înregistrare a descoperirilor. Depășind această fază de lucru, M. Chițescu a procedat la identificarea și clasificarea tuturor descoperirilor mai vechi după noile cataloage, punînd astfel la dispoziția cercetării un material prelucrat și actualizat din punct de vedere științific. Catalogul în totalitatea sa, împreună cu hărțile de răspundere a descoperirilor, ne dau o imagine a economiei Daciei din vremea lui Burebista și a potențialului său economic și politic.

În încheierea acestei prezentări cu caracter general, în care n-am inclus unele observații mai de amănunt, am dori să subliniem o dată în plus valoarea deosebită a lucrării Mariei Chițescu, care se impune, atât prin proporții, prin importanța materialului documentar, precum și prin problemele de ordin numismatic și istoric pe care le abordează. Lucrarea reprezintă fără îndoială o contribuție de seamă la istoria Daciei din ultimele două secole dinaintea de cucerirea romană și în special a celei din epoca lui Burebista.

C. Preda

SILVIU SANIE, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei* (Secolele II î.e.n. — III e.n.), Iași, 1981, Ed. Junimea, 264, p., 76 planșe.

Cartea eruditului istoric și arheolog ieșean Silviu Sanie tratează unul din cele mai importante capitole ale istoriei vechi a țării noastre și anume romanitatea Moldovei, ca fundament al etnogenezei poporului român. Dacă la această lucrare mai adăugăm pe cea a numismatului Virgil Mihăilescu-Birliba *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, în *Bibliotheca Historica Romaniae*, viitoarea apariție a lucrării lui I. Ioniță, tratînd despre romanitatea tirzie tot în Moldova, precum și cea a lui D. Gh. Teodor referitoare la aceeași provincie românească din secolele VII—XII realizăm că școala moldoveană de arheologie, înțelept condusă de profesorul Mircea Petrescu-Dîmbovița, și-a adus din plin aportul — și desigur e-o va face și în continuare — la fundamentarea științifică a celor mai importante probleme ale Moldovei în mileniul I e.n.

Produsul unei viziuni aparținînd unui autor cu o vastă cultură clasică, planul lucrării pe care o prezentăm este el însuși un exemplu de echilibru și de armonie. După o firească introducere în problemă — extrem de complexă cum vom vedea îndată — autorul discută rînd pe rînd raporturile

Moldovei cu lumea romană înainte de cucerire, apoi nucleul principal al lucrării — așezarea de la Barboși — după cucerire, cultura romană de pe întreg cuprinsul Moldovei, și, în sfîrșit — cum ar fi putut oare să n-o facă un specialist atât de apreciat —, o trecere în revistă a religiei din aceeași provincie în epoca romană.

Capitolul de introducere istorică debutează cu un paragraf închinat analizei surselor scrise privind perioada secolelor II î.e.n. — III e.n. în Moldova sau, mai exact spus și din păcate doar, la Dunărea de Jos. După primele contacte cu romanii — greu localizabile, după cum spunea, în Moldova — este analizat momentul expansiunii statului lui Burebista în ale cărui acțiuni „este de presupus că populația dacică din cetățile de pe teritoriul Moldovei a avut un rol însemnat (p. 14)”. Remarcăm prudența cu care autorul tratează problema (S, Z) Argedavei — considerată totuși ca o reședință a lui Burebista, ceea ce e greu de demonstrat — „menționată și în acest cadru doar pentru varianta moldovenească a interpretării (p. 15)”, ca de altfel și aceea a localizării regatului lui Dicoes. Tot astfel S. Sanie se îndoiește — și bine face —